

- 7 Tzanne V. Talking at cross-purposes: The dynamics of miscommunication. – Amsterdam: John Benjamins, 282 p. (2000). [in English]
- 8 Olsina E.C. Managing understanding in intercultural talk: An empirical approach to miscommunication // Atlantis.– Vol. 24, Issue 2. – P. 37-57. (2002). [in English]
- 9 Linell P. Troubles with mutualities: towards a dialogical theory of misunderstanding and miscommunication // In book: Mutualities in dialogue. – Cambridge: Cambridge University Press, P. 176-213 (1995) [in English]
- 10 Falkner W. Verstehen, Missverstehen und Missverständnisse: Untersuchungen an einem Korpus englischer und deutscher Beispiele. – Tübingen: Niemayer, 275 p. (1997) [in English]
- 11 Kaliuly B. Til biliminin jana bagyttary: koncept, pragmatika, diskurs, matyn: maqal. jinagy [New directions of linguistics: concept, pragmatics, discourse, text: proverb. collection] (Almaty, 2012). [In Kazakh]
- 12 Ernazarova Z.Sh. Qazaq soyleu tili sintaksistik birlikterinin pragmatikalıq negizderi: filol. gıl. kand. ... avtoref [Pragmatic bases of syntactic units of the Kazakh spoken language: philol. do it sugar ... autoref.] (Almaty, 2002). [In Kazakh]
- 13 Shalabai B. Qazaq tili biliminin maselelery [Problems of Kazakh language education] (Almaty, 2016). [In Kazakh]
- 14 Adilova A.S. Qabıldau stilistikasy: oqu quraly [Stylistics of reception: a textbook] (Almaty, 2016). [In Kazakh]
- 15 Uali N. Turmıstıq diskwrstin formaldy kommwnikativtik ereksheliktery // Diskwrs teoriyasınyñ ereksheliktery [Formal communicative features of domestic discourse // Features of discourse theory] (Aktobe, 2011) [In Kazakh]

Received: 05.06.2024

MFTAP 16.01.11

DOI: [10.59102/kufil/2024/iss2pp52-66](https://doi.org/10.59102/kufil/2024/iss2pp52-66)

К.А. Искакова¹, Ж.Т.Оспанова², Б.Д. Ныгметова³

¹Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, 030000, Қазақстан Республикасы

²А.К. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы

³Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ. 140000, Қазақстан Республикасы

ҒЫЛЫМИ ДИСКУРС ШЕҢБЕРІНДЕГІ ТІЛДІК ТҰЛҒАНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Бұл мақала ғылыми дискурсты және оның ғылыми-көпшілік дискурстың шағын түрін, ұсынылып отырған талдаудың мақсаты болып табылатын тілдік тұлғаның, дискурс авторының прагматикалық ниеттерін жүзеге асыратын коммуникативті стратегияларды анықтау тұрғысынан зерттеу болып табылады. Зерттеу материалдары ретінде шетелдік және отандық ғылыми және ғылыми-көпшілік басылымдардың жарияланымдары, ғылыми және ғылыми-көпшілік мазмұны бар білім беру интернет-ресурстары пайдаланылды. Алға қойған мақсатқа келесі міндеттерді шешу арқылы қол жеткізіледі: тілдік тұлға теориясының негізгі ережелерін ұсыну, «ғылыми дискурс» және «ғылыми-көпшілік дискурс» ұғымдарының аражігін ажырату және іріктелген практикалық материал негізінде осы дискурстар контекстінде автордың интенциясын жеткізу үшін тілдік тұлға қолданатын коммуникативті құралдарға талдау жасау. Ұсынылған зерттеуде талдау, алынған ақпаратты жалпылау және тағы басқалары сияқты жалпы ғылыми әдістермен қатар,

контекстік талдау, коммуникативтік стратегиялар мен тактикаларды талдау және т.б. сынды арнайы лингвистикалық зерттеу әдістері де қолданылды.

Зерттеу нәтижесінде ғылыми және ғылыми-көпшілік дискурстардың коммуникативтік стратегиялары анықталды, олардың таңдалуы толығымен дискурс авторының тұлғасына, оның интенцияларына, дүниетанымына, ғылыми көзқарастарына және т.б. байланысты болады. Ғылыми дискурстың коммуникативті стратегияларына логикалық пайымдау, сыни талдау, ғылыми ақпаратты адресатқа және коммуникативтік жағдайға бейімдеу стратегиясы, ұсынылған ғылыми фактілер мен ғылым деректерін визуализациялау стратегиясы жатқызылды. Ғылыми-көпшілік дискурстың тілдік тұлғасының прагматикалық мақсаттары, өз кезегінде, ғылыми ақпаратты жеңілдету стратегиясын, ұсынылған ғылыми білім деректерінің ұқсастық стратегиясын, сондай-ақ ғылымға деген қызығушылықты арттыруға бағытталған ынталандырушы стратегияларды қолдану арқылы жүзеге асырылады.

Кілт сөздер: дискурс, ғылыми дискурс, ғылыми-танымал дискурс, тілдік тұлға, ғылыми коммуникация, коммуникативті стратегиялар және коммуникативті тактика.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Бұл зерттеу ғылыми және ғылыми-көпшілік дискурс шеңберіндегі коммуникативті стратегияларды талдау болып табылады, оларды ғылыми ақпаратты алушыға тиімді әсер ету мақсатында тілдік тұлға, яғни дискурс авторы қолданады.

Мақала авторлары белгілеген мақсат, біріншіден, тілдік тұлға теориясының негізгі ережелерін ұсыну; екіншіден, олардың жалпы және айрықша белгілерін анықтай отырып, «ғылыми дискурс» және «ғылыми-көпшілік дискурс» ұғымдарын анықтаудағы тәсілдерді ажырату; үшіншіден, талданатын дискурстар шеңберінде адресатқа тиімді коммуникативті әсер ету мақсатында дискурс авторының пайдаланатын эмпирикалық материалды, коммуникативтік стратегияларды талдау негізінде анықтаудан тұрады.

Ұсынылған зерттеу, біздің ойымызша, теориялық маңыздылыққа ие, ол арнайы терминологияны, атап айтқанда «ғылыми дискурс» ұғымдарын, оның «ғылыми-көпшілік дискурс» кіші түрін нақтылау және дискурстың коммуникативті ұйымдастырылуының тілдік тұлғаның прагматикалық мақсаттарымен өзара байланысын айқындаудан құралады. Авторлар жоғарыда аталған дискурстарды ұйымдастыруда олардың тактикалық және стратегиялық рәсімделуі тұрғысынан ұқсастықтар мен айрықша сипаттамаларды анықтады.

Талдау барысында алынған нәтижелер, оларды түсіну және қолдану белгіленген дискурстар шеңберінде ғылыми білімді неғұрлым дәл беру және алу мақсатында ғылыми коммуникацияны, көрсетілген дискурстардың авторы мен ғылыми ақпаратты алушы арасындағы коммуникативтік өзара іс-қимылды жетілдіруге мүмкіндік береді.

Алынған тұжырымдардың маңызды мәні оларды білім беру мақсатында қолдану мүмкіндігі, яғни оларды академиялық және білім беру ортасында қолданудың тиімді әдістерін әзірлеу болып табылады. Мақала авторларының көзқарасымен алғанда, зерттеудің практикалық маңыздылығы осында.

КІРІСПЕ

XXI ғасырдың лингвистикасы, жалпы барлық ғылыми білім сияқты, өзінің зерттеу орталығы ретінде тілдік тұлғаны коммуникативті өзара әрекеттесу субъектісі, белгілі бір көзқарастар, білім, пайымдаулар жүйесінің тасымалдаушысы ретінде анықтады. Лингвист ғалымдардың арасында қарым-қатынас дискурс түрінде болатындығы, ол үрдіс ретінде де, коммуникативті өзара әрекеттесудің нәтижесі ретінде де қарастырылады. Дискурс, оның құрылымы, дискурсты жүзеге асыру үшін қолданылатын тілдік құралдар тілдік тұлғаның ерекшеліктерін көрсетеді. «Дискурс» және «тілдік тұлға» ұғымдары тығыз байланыс пен өзара тәуелділікте екені анық. Бұл екі категория дискурс теориясы, тілдік тұлға аясында

қарастырылады. Ғылымдағы осы бағыттардың теориялық ережелерін әртүрлі лингвистикалық мектептер белсенді түрде зерттейді. Тілдік тұлғаның типологиялары мен модельдері жасалды. Бахтин М.М., Карасик В.И., Караулов, Богин Г.И., қазақстандық ғалымдар Сыздықова Р. [1], Жанпейісов Е.Е. [2] және басқа да көптеген ғалымдар осы ғылыми бағыттың дамуына баға жетпес үлес қосты. Олар жасаған ережелер тілдік тұлға теориясын одан әрі жасауға негіз болды. Бұл мәселені Э.Д. Сүлейменова, Г.А. Мұратова, Ж. Манкеева, Ф. Тереква және басқа да көптеген ғалымдар зерттеді. Тіл мамандары тілдік тұлға өзіндік көзқарасы, сенімі, дүниетанымы арқылы дискурсты қалыптастырады, оның құрылымын ұйымдастырады, тілдесу, ниетін жүзеге асыру үшін тілдік құралдарды таңдап, пайдаланады деген қорытындыға келді.

Мақала Ю.Н.Қарауловтың тілдік тұлғасының үш деңгейлі моделіне негізделген: сөйлеу-семантикалық деңгей (лексика), лингво-когнитивтік деңгей (тезаурус) және мотивациялық деңгей (прагматика). Ғалым тілдік тұлғаны айтылымның мақсатын көрсететін құрылымдық-тілдік күрделілік, сөйлеудің тереңдігі мен дәлдігі дәрежесі бойынша ерекшеленетін мәтіндерді жасау мен қабылдауды қамтамасыз ететін адам қабілеттерінің жиынтығы деп қарастырады [3]. Ю.Н.Қарауловтан кейін бұл мақаланың авторлары тілдік тұлға мен сөйлеуді тығыз байланыста қарастырады.

Өткен ғасырдың ортасынан бастап ғылыми айналымға мықтап енген «дискурс» ұғымына келетін болсақ, бұл ғылыми категория әлі күнге дейін барлық тілші ғалымдар қабылдаған өзінің тұрақты анықтамасын таппай жүр. Қазіргі уақытта «дискурс» ұғымы коммуникация субъектілерінің мақсаттары, білімдері сияқты прагматикалық аспектілерді қамтитын кең ұғым ретінде қарастырылады. Бұл дискурстың коммуникативті табиғаты көптеген лингвистердің осы құбылысты түсінуінде ортақ болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда дискурсты Қ. Жаманбаева, Н. Уәли, Қ. Садирова және т.б. зерттейді.

Дискурс шеңберінде тілдік тұлғаны зерттеуді, яғни тілдік тұлғаны дискурстық талдауды француз зерттеушісі Мишель Фуко жүргізіп, дискурсты «субъектінің мүмкін болатын позицияларының жиынтығы» деп анықтады [4, 211]. Карасик В.И. пікірінше, дискурс адамның әртүрлі қасиеттердің тікелей көрінісі [5].

Бұл көзқарасты Л.В. Синельникова да бөлісіп, дискурста бұған қоса жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктері, этно- және тарихи-мәдени ерекшеліктері, философиялық көзқарастары көрініс табады [6].

Жалпы, біздің ойымызша, тілдік тұлғаға қатысты дискурсты антропоцентристік парадигма аясында зерттеу тіл ғылымының қазіргі даму кезеңінде мүмкін ғана емес, бірден-бір дұрыс көзқарас сияқты.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ТӘСІЛДЕР

Лингвистиканың лингвоперсонология, дискурсология, коммуникация теориясы, прагмалингвистика сияқты бағыттарының негізгі тұжырымдамалары ұсынылған зерттеудің теориялық негізі болды.

Қойылған мақсаттар мен міндеттерді шешу үшін жалпы ғылыми әдістер де, лингвистикалық талдаудың арнайы әдістері де қолданылды. Мақала авторлары қолданған жалпы ғылыми әдістердің ішінде сипаттамалық-аналитикалық әдісті және оның тәсілдерін атап өтеміз: алынған деректерді түсіндіру, ғылыми деректерді жалпылау, талдау және жүйелеу әдісі. Осы міндеттерді шешуге ықпал еткен арнайы ғылыми әдістердің ішінен контекстік сипаттау әдісін атап өтеміз. Бұл әдіс берілген дискурс аясында әртүрлі лингвистикалық құралдарды қолданудың коммуникативтік параметрлерін анықтайды.

Зерттеудің практикалық материалы, яғни зерттеудің эмпирикалық базасы ретінде Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау Университеті Хабаршысының (Филологиялық Серия) (<https://vestnik-kufil.kz/>), Ресей Ғылым Академиясының «Природа» ай сайынғы жаратылыстану журналының (<https://priroda.ras.ru/>) әртүрлі нөмірлерінен ғылыми жарияланымдар, TED халықаралық онлайн конференция платформасы

(<https://conferences.ted.com/>), ғылымның әртүрлі салаларындағы сарапшылар мен қайраткерлерге өздерінің жаңа идеяларымен үлкен халықаралық аудиториямен бөлісуге арналған онлайн алаң, және сонымен қатар YouTube-тен қазақстандық Jibek Joly TV телеарнасының «Ғылым – өмір» бағдарламасының сериясы (<https://www.youtube.com/watch?v=dKgeG4zCE9Q&list=PLODSPLCgl5GjjCzJ9vIIVVQHfTexahIYa>), Қазақстандық телевизия, Qazaqstan телеарнасының Қазақстан ғалымдары туралы «Ғылым адамы» (<https://qazaqstan.tv/projects/gylym-adamy/>) бағдарламалар сериясы, KinderUniversitaet білім беру онлайн ресурсы (балалар университеті) (www.kinderuni.goethe), Youtube арнасынан «Галилео» ғылыми-танымдық бағдарламасы (<https://www.youtube.com/@GalileoRU>) болды.

НӘТИЖЕЛЕР

Қазіргі лингвистикалық ғылымда дискурстың табиғатын зерттеу кезінде оның кіші түрлерін санаттаумен әр түрлі классификациялар ұсынылады: діни, саяси, құқықтық, ғылыми, газет және т.б. Коммуникация мақсаттарына, коммуникативті жағдайға немесе тұлғаның әлеуметтік мәртебесіне байланысты дискурстың бір немесе басқа түрі анықталады. Ғалым В.И. Карасиктің айтуынша, егер дискурстың табиғатын және коммуникативті жағдайға қатысушылардың әлеуметтік аспектіде қолданылатын стратегияларын зерттесек, дискурстың жеке және институционалды түрлерін бөліп көрсету керек. Әрі қарай, екінші түрдің, яғни коммуниканттардың мәртебелік-рөлдік қатынастарымен анықталатын институционалды дискурстың шеңберінде ғалым дискурстың әкімшілік, іскерлік, жарнамалық, спорттық, саяси, ғылыми, сахналық және басқа да кіші түрлерін қарастырады [7].

Қазіргі лингвистикалық ғылымда дискурстың табиғатын зерттегенде оның ішкі түрлерін: діни, саяси, құқықтық, ғылыми, газеттік және т.б. жіктеу арқылы әртүрлі классификациялар ұсынылады. Дискурстың түр-түрі қарым-қатынас мақсатына, коммуникативті жағдайға байланысты анықталады, немесе адамның әлеуметтік мәртебесі. Ғалым В.И. Карасиктің пікірінше, егер дискурстың табиғатын және коммуникативті жағдаятқа қатысушылардың әлеуметтік аспектіде қолданатын стратегияларын зерттейтін болсақ, дискурстың жеке және институционалды түрлерін ажырата білу керек. Әрі қарай, екінші түрдің шеңберінде, яғни. Коммуниканттардың статустық-рөлдік қатынастарымен анықталатын институционалды дискурс, дискурстың әкімшілік, іскерлік, жарнамалық, спорттық, саяси, ғылыми, сахналық және басқа да кіші түрлері болып бөлінеді [7].

Қазіргі уақытта Қазақстанда дискурсты және оның түрлерін зерттеудің берік базасы қалыптасты: дискурстың жалпы теориялық мәселелері (А.В. Карлинский, С.Е. Исабеков, К.К. Садирова және т.б.), көркем дискурстың (А.Б. Туманова және т.б.), саяси дискурстың ерекшеліктері (К.А. Исакова, А.Т. Аратаева) [8], және оның тақырыптық түрлері: «Ковид-дискурс» (А.М. Куркимбаева) [9], полемикалық дискурс (Б.С. Жұмағұлова), медиа дискурс, газет дискурсы [10] және т.б. зерттелуде.

Зерттеу мақсатына, объектісіне және тақырыбына қарай дискурстың нақты түрін талдау дискурстың авторы ретінде тілдік тұлғаның әлеуметтік, мәдени, лингвистикалық сәйкестігін анықтауға, оның әлеуметтік-мәдени құндылықтарын, дүниетанымын және т.б. анықтауға мүмкіндік бар. Мысалы, The Guardian және The Times газет басылымдарын талдау кезінде С.С. Жаббаева эзіл мен сарказмды қазіргі британдық дискурстың жетекші негізгі мәдени ерекшеліктері ретінде анықтайды, олардың сипаттамалары ойнақы метафораларды, сатиралық түсініктемелерді және т.б. қолдануда кездеседі. Автор мұндай құбылыс, эзіл мен сарказмның болуы саясат, экономика тақырыптарына арналған мақалаларға да тән екенін атап өтеді. Нәтижесінде, мұндай маңызды тақырыптар оқырмандардың назарын аударады, кейде әлеуметтік түсініктеме түрінде көрінетін қызу реакциясын тудырады. Мұның бәрі британдық газет дискурсының қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін терең мәдени ерекшеліктерді көрсетеді [10].

Ғылыми-көпшілік дискурсты талдағанда, зерттеушілер көпшілік алдында сөйлеуді тыңдаушыға өз сөзімен әсер ететін, іс-әрекетке итермелейтін және өзін білдіретін тілге деген сүйіспеншілікті оятатын қызыл тілді шешеннің ерекше стилі ретінде зерттеуге көп көңіл бөледі. Көпшілік алдында сөйлеуді толығырақ қарастыра отырып, Кудеринова К.Б. оның келесі компоненттерін бөліп көрсетеді: сөйлеу құрылымы, тілдік норма, этика, сөздерді үнемдеу, айтылу ерекшелігі және зерттеу тақырыбын грамматикалық, синтаксистік және лексикалық талдауға ұшыратады [11, 77].

Дискурстың тән белгілері лингвистикалық элементтер кешенін қамтитын дискурсивті маркерлер болып саналады: зат есім, үстеу, шылау, одағай, модальды сөздер, жұрнақтар. Олардың құрамы белгілі бір тілдің ерекшелігіне байланысты ерекшеленеді. Мысал ретінде Г.А. Аллахвердиеваның зерттеуін келтірейік. Ағылшын тіліндегі *LIKE* лексемасын қазіргі тілде шылау, демеулік және үстеу ретінде талдау барысында автор оны семантикалық ендікке ие көпфункционалды бірлік деп анықтайды. Берілген лексема қазіргі британдық дискурстағы дискурсивті маркері ретінде қарастырылады. Әзірбайжан тілімен салыстыра отырып, Г.А. Аллахвердиева дискурсивті маркер ретінде орыс тілінде *ДА* лексемасын анықтайды, ол көмекші сөз, шылау ретінде қызмет ете алады, сонымен қатар леп белгісін де білдіре алады. Зерттеуші ол дискурстық маркерлер ретінде анықтайтын көп функционалды, дискурста үйлестіруші рөл атқарады деген қорытындыға келеді. Дискурсты құрайтын маркерлер экспликативті сипатқа ие, дискурстағы ең маңызды сәттерді бөліп көрсетеді, осылайша дискурстың жаңа ақпараттық мазмұнын құрайды.

Келтірілген мысалдар, сондай-ақ осы саладағы ғылыми әдебиеттерді талдау ғалымдардың дискурс феноменіне оның әртүрлі аспектілеріндегі қызығушылығын көрсетеді.

Қоғам дамуының қазіргі сәтінде ғылыми білімге жоғары қажеттілік байқалады. Ғылым өсіп келе жатқан адамдар санының меншігіне айналуға. Осыған байланысты ғылыми білім нақты құндылыққа ие болады. Демек, ғылымның барлық саласының ғалымдары білімді сапалы трансляциялау мәселесіне қызығушылық танытады. Сондықтан біз ғылыми дискурстың ұйымдастырылуын және оның ғылыми-көпшілік дискурстың кіші түрін зерттеу маңызды болып табылады. Бұл ғылыми көзқарастарды, идеяларды, тұжырымдамаларды берудің негізгі арнасына айналатын тиімді коммуникативті стратегияларды қолдана отырып, құрылымдық ұйымдастырылған, коммуникативті бағытталған дискурс болып табылады. Бұл көптеген отандық және шетелдік ғалымдардың талдау объектісіне айналатын ғылыми дискурс.

Ғылыми коммуникацияны талдау материалы болып жазбаша және ауызша дискурс да қолданылады. Жазбаша дискурсты талдаудың негізі ретінде ғылыми жарияланымдардың мәтіндері, симпозиумдар, конференциялар, ғылыми семинарлар материалдарында жарияланған баяндамалар мен ғылыми баяндамалар пайдаланылады. Ауызша ғылыми дискурс бейне және телехабарлар, ғалымдармен жазылған сұхбаттар және т.б. негізінде зерттеледі.

Ғылыми дискурсты талдау белгілі бір ғалымның дискурсы арқылы ғылыми көзқарастардың берілу ерекшеліктерін, бұл жағдайда тілдік тұлғаны, оның дүниетанымын, тұжырымдамасын анықтауға мүмкіндік береді. Ғылыми коммуникацияның мақсаты – зерттеу нәтижелерін беру, тарату, ғылыми қоғамдастық ішінде ғылыми ақпаратпен алмасу, ғылыми ынтымақтастыққа, ғылыми консенсусты қалыптастыру үшін бірлескен жобаларға айналатын идеяларды, жаңа көзқарастар мен тәсілдерді талқылау және бағалау болып табылады. Ғылыми дискурстың адресаты ретінде белгілі бір білім деңгейі, құзыреттілігі, біліктілігі бар ғалымдар мен мамандар саналады. Ақпаратты жіберуші аудиторияның деңгейін, оның дайындығы мен ғылыми ақпаратты адекватты қабылдау қабілетін, алған білімін іс жүзінде қолдана алу мүмкіндігін ескеруі қажет. Ақпаратты ұсынудың нысаны мен әдісі, тілдік тұлғаның ғылыми білімді берудің сол немесе басқа стратегиясын пайдалануы осыған байланысты. Белгілі бір ғылым саласы бойынша білімге қызығушылық танытатын студенттер мен академиялық қызметкерлерді ақпарат алушы деп санауға болады. Барлық жағдайларда бұл ақпарат алушылар ғылыми дискурс аясында ғылыми журналдарда тезистер, баяндамалар түріндегі

жарияланымдар арқылы, сондай-ақ конференцияларға, семинарларға, симпозиумдарға және ғалымдар арасындағы қарым-қатынастың басқа түрлеріне қатысу арқылы ғылыми қарым-қатынасқа қатысады. Ғылыми дискурстың жанрлық әртүрлілігі монографиялар, мақалалар, рефераттар және т.б. түрінде ұсынылған. Формат пен жанр коммуникативті жағдайдың мақсаттары және міндеттерімен анықталады.

Ғылыми коммуникацияның айрықша ерекшелігі мамандандырылған лексиканың, терминологияның, клишелердің ерекше түрлерінің жоғары мазмұны, қатаң талаптарды, стандарттарды сақтау, нақты рәсімделген дәлелдемелердің, дәлелдердің болуы, регламент нормаларын қатаң орындау болып табылады. Терминжасам мәселелері ғалымдарды бүгінгі күнге дейін толғандырады. Табиғи тілдің жаңа лексикалық бірліктерінің қалыптасуы барысында жаңа терминдер қалыптасады. Терминдер белгілі бір ғылым саласындағы белгілі бір фактіні, ғылыми тұжырымдаманы немесе үрдісті ғылыми қоғамдастықтың барабар және бірауыздан түсінуіне ықпал ететін білімді нақты белгіленген түрде ұсыну және бекіту құралы ретінде қарастырылады. Терминдер белгілі бір ғылыми қоғамдастықта шекарадан тыс және уақыттан тыс байланыс құралы ретінде қолданылады. Олар негізінен латын, грек, кейде араб тілдерінен шыққан. Ғылыми терминологияның тән белгілері - бұл ерекшелік, консистенция, яғни тұтастық және келісімділік, ішкі қарама-қайшылықтықсыз, сондай-ақ туындылық. Ғылыми дискурстың лексикалық мазмұнының ерекшеліктерімен қатар, ол құрылымдылығымен, материалды ұсынудың нақты логикасымен, дискурс авторының прагматикалық ниеттеріне байланысты ғылыми дискурсты ұйымдастыруда белгілі бір стратегияларды қолданумен сипатталады.

Ғылыми дискурс өзіндік институционалдық дискурс болып табылады, ол өз кезегінде келесі кіші түрлерге бөлінеді: ғылыми-көпшілік (адамдардың кең ауқымына арналған), ғылыми-іскерлік (бизнес-коммуникацияны жүзеге асыру үшін патенттер, шарттар, келісімшарттар, меморандумдар және т.б.), оқу-ғылыми (болашақ мамандарға білімді беру үшін) [13, 122].

Ғылыми дискурсты ғылыми-көпшілік дискурстан бөлетін негізгі сипаттамалар ретінде, біріншіден, белгілі бір лексика-терминологияны, екіншіден, мақсатты аудиторияның ерекшеліктерін пайдалануды қарастыруға болады. Бірінші белгі бойынша ғылыми дискурста ғылыми-көпшілікпен салыстырғанда, терминдердің жоғары концентрациясы байқалады. Ғылыми-көпшілік дискурста, керісінше, белгілі бір лексиканы қолданудың төмендеуі байқалады, сондықтан дискурстың өзі арнайы білім мен құзыреттілікке ие әр түрлі дәрежедегі кең аудиторияға бағытталған, екі дискурсты екінші белгімен ерекшелендіретін нәрсе – мақсатты аудитория.

Жалпы, ғылыми және ғылыми-көпшілік дискурстардың салыстырмалы сипаттамаларын кесте түрінде ұсынуға болады (1-кесте).

1 кесте – Салыстырудағы ғылыми және ғылыми-көпшілік дискурстың критерийлер

Критерийлер	Ғылыми дискурс	Ғылыми-көпшілік дискурс
Мақсат	Ғылыми көзқарастарды, тұжырымдамаларды, идеяларды және т.б. ұсыну, көзқарастармен бөлісу, қоғамдастықтың бағасын алу. Мысал: Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау Университетінің Хабаршысы ғылыми журналының (Серия Филологиялық) (https://vestnik-kufil.kz/) және басқа да ғылыми басылымдардың кез келген мақаласы	Ғылыми білімді тарату, ғылыми теорияларды түсіндіру Мысал: YouTube-тен қазақстандық Jibek Joly телеарнасының «Ғылым-өмір» бағдарламасының сериясында ғылыми білімді насихаттау және т.б.

<p>Дискурс авторы (тілдік тұлға)</p>	<p>Ғылымның белгілі бір саласының маманы, зерттеуші ғалым. Мысал: Исакова К.А. және т.б. «Абылай хан атындағы ҚХҚӘТУ ХАБАРШЫСЫ» журналындағы «Полидискурсивтік Ә. Кекілбаевтың тілдік тұлғасына тән белгі ретінде» тақырыбындағы мақала [14]</p>	<p>Мамандармен қатар мамандар емес, мысалы, ғылыми білімнің белгілі бір саласында ғылыми ақпаратқа қызығушылық танытатын журналистер, жазушылар да сөйлей алады. Мысал: Әбіш Кекілбаев, жазушы. Қазақ халқының шығу тарихына арналған «Халық сұлулығы мен жадының өлместігі» мақаласы [15, 246-260-бб.]</p>
<p>Адресат</p>	<p>Мамандар, зерттеуші ғалымдар, академиялық қызметкерлер, білім алушылар (студенттер, докторанттар), ғылыми қоғамдастық өкілдері. Мысал: Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті Хабаршысының филология саласындағы зерттеушілер (Филологиялық серия (https://vestnik-kufil.kz/))</p>	<p>Мысал: KinderUniversitaet (балалар университеті) онлайн ресурсы (www.kinderuni.goethe)</p>
<p>Дискурс жүзеге асырылатын жанрлар</p>	<p>Монография, ғылыми мақала, ғылыми қоғамдастық алдында сөз сөйлеу (конференцияда, симпозиумда және т.б. баяндама жасау), дәрістер</p>	<p>Кең аудиторияға арналған баяндамалар, сұхбаттар, дәрістер.</p>
<p>Дискурс құрылымы</p>	<p>Ақпаратты ұсынудың нақты логикасы, кіріспені, зерттеулердің нәтижелері мен талқылауларының негізгі бөлігін, қорытындыларды қамтитын ғылыми білімді стандартталған ұсыну. Дискурсты құрудың нақтылығы мен дәйектілігі</p>	<p>Ақпарат берудің еркін нысаны</p>
<p>Лексикалық мазмұнның ерекшеліктері</p>	<p>Ғылыми қоғамдастық қабылдаған бірыңғай терминология. Мысал: <i>«Приведенный текст зафиксирован в письменной форме (печатной), что соответствует письменному дискурсу. Текст представляет собой обобщенное высказывание, без явных маркеров адресации, что указывает на то, что данный текст является продуктом монологического дискурса».</i> [14]</p>	<p>Ғылыми ұғымдар қарапайым аудиторияға қол жетімді тілде сипатталады немесе түсіндірмелермен, күнделікті өмірдегі ұқсастықтармен, метафоралармен, эпитеттермен бірге жүреді. Мысал: <i>«В этом смысле наша казахская земля сполна располагает к духовной оседлости. Она – фактически огромный музей под открытым небом. В нем несметное количество археологических и архитектурных памятников, раскрывающих весь сложный путь человечества – от бесхитростного пищедобывания до нынешней современной нации...»</i> [15, 246-б.]</p>
<p>Морфологиялық қолдану ерекшеліктері</p>	<p>Белгілі бір мағынада уақыт континуумының шеңберін қатаң сақтау (белгілі бір шақта етістіктерді қолдану), «біз»</p>	<p>«Біз»-бен қатар әр түрлі шақтағы етістіктер, «мен», «сен», «сіз» есімдіктерінің формаларын қолдану; шылауларды, модальды бөлшектерді,</p>

	есімдігінің формаларын қолдану (бізді, бізге), сөйлемдердің нақты құрылысы. Мысал: « <i>Мы подчеркиваем, что выделение перечисленных выше дискурсов обусловлено дискурсивными практиками самого писателя А.Кекильбаева</i> » [14]	етістіктердің бұйрықты райы қолданылуы мүмкін. Мысал: « <i>Мне предложено поделиться своими размышлениями об историзме. Историзм, как мы все хорошо знаем, многоаспектен. Я в своем выступлении остановлюсь лишь на одном моменте...</i> » [15, 559-б.]
Синтаксис ерекшеліктері	Бірыңғай мүшелермен күрделенген хабарлы сөйлемдер, белгілі бір ақпаратқа баса назар аудару мақсатында сұрақтардың болуы мүмкін. Мысал: « <i>В данной классификации границы дискурсеми совпадают с границами литературного текста. Однако, как мы отмечали выше, тот или иной тип дискурсеми может присутствовать в рамках одного дискурса, или текста литературного произведения</i> » [14]	Лепті, сұраулы сөйлемдерді, өтініштерді, кіріспе конструкцияларды пайдалану. Мысал: « <i>Как быть в этой ситуации национальной культуре, в данном случае национальной литературе? Это не праздный вопрос...</i> » [15, 560-б.]
Ақпараттың объективтілігі	Аргументтермен, дәлелдермен, ғылыми зерттеулердің нәтижелерімен расталады. Мысал: « <i>Из всего корпуса текстов А.Кекильбаева приведем для примера дискурсеми, которые входят в тот или иной дискурс.</i> » [14]	Фактілерді нақты дәлелдер келтірместен, зерттеу нәтижелерін субъективті түрде көрсетуге болады, болжамдар, ғылыми деректерді бұрмалау жиі кездеседі. Мысал: « <i>Высказывания, типа, «конечно, я могу ошибаться, но мне кажется....»</i> »
Авторлық позиция	Авторлық көзқарас, өз көзқарасының даусыз дәлелдерін келтіре отырып, авторлық бағалау, эмотемалардың болмауы нақты көрсетілген. Мысал: « <i>Мы подчеркиваем, что выделение перечисленных выше дискурсов обусловлено дискурсивными практиками самого писателя А.Кекильбаева</i> »	Авторлық позицияның көрінісі көбінесе фактілерге, оқиғаларға және т.б. логикалық емес, эмоционалды қатынасқа негізделген. Мысал: « <i>Что это? Модное увлечение, к которым, к сожалению, не так уж и равнодушен наш брат-литератор. Очероной «тематический бум», вроде «молодежных повестей» 60-х годов?...»</i> » [15, 561-б.]

Жоғарыда келтірілген кесте мен мысалдардан көріп отырғанымыздай, ғылыми дискурс пен ғылыми-көпшілік дискурс ортақ объектіге ие – ғылыми білім, дегенмен, принциптік сипаттамалары бойынша ерекшеленеді. Олардың біреуінің пайдасына таңдау толығымен автордың ниетіне яғни тілдік тұлғаға, коммуникативті жағдайға немесе ғылыми ақпараттың адресатына байланысты.

ТАЛҚЫЛАУ

Жоғарыда айтылғандай, ғылыми және ғылыми-көпшілік дискурс бірқатар критерийлер бойынша және белгілі бір коммуникативті қарым-қатынас стратегияларынан ерекшеленеді. Жалпы алғанда, ғылыми дискурстың коммуникативті стратегиялары мен тактикасы және оның кіші түрі, ғылыми-көпшілік дискурс - бұл ғалымдар қолданатын әдістер мен тәсілдер, яғни тілдік тұлға өзінің зерттеулері мен идеяларын талқылауға сапалы ұсынуды білдіреді. Иссерс О.С. коммуникативті стратегиялар мен тактикаларды «коммуникативті мақсаттарға жету үшін ауызша және вербалды емес әрекеттер жиынтығы» ретінде қарастырады. Демек,

бұл жерде коммуниканттардың жеке басына және қарым-қатынас жағдайларына байланысты сөйлеу коммуникациясы үрдісін жоспарлауды және жасалған жоспарды жүзеге асыруды білдіреді. Ғалымның пікірінше, коммуникативті тактикалар - бұл стратегияны жүзеге асыру үшін қолданылатын әрекеттер» [16]. Айта кетейік, мақала авторлары осы ұстанымды ұстанады.

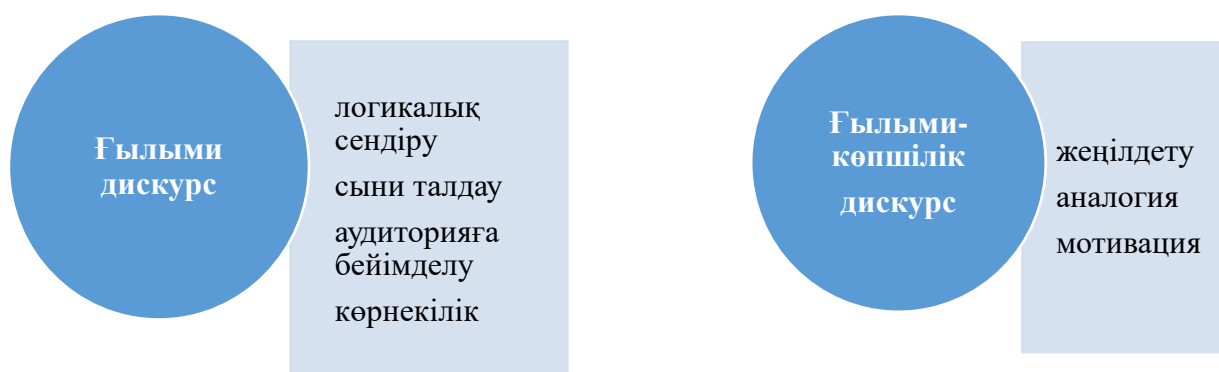
Жоғарыда айтылғандай, белгілі бір мақсаттар үшін ғылыми қарым-қатынас үрдісінде белгілі бір коммуникативті стратегиялар мен тактикалар қолданылатыны анық. Ғылыми дискурста мыналар болып табылады: а) логикалық сендіру – дәлелдемелерді, логикалық дәлелдерді және ұтымды негіздемені пайдалану; ә) аудиторияның білім деңгейі мен мүдделеріне байланысты тіл мен стильді таңдаумен сүйемелденетін аудиторияға бейімделу; б) көрнекілік үшін графиктерді, кестелерді, сызбаларды қолдана отырып визуализацияны қолдану. Әр позиция бойынша мысалдар келтірейік. Логикалық сендіру стратегиясы ғылыми және ғылыми-көпшілік мәтіндерде ресми деректерді ұсыну ретінде қолданылады, мысалы, кванттық физика мақаласында, кванттық күйлердің тұрақтылығын түсіндіру және дәлелдеу кезінде ғалымдар математикалық модельдерге жүгінеді немесе күрделі ұғымдар метафоралар арқылы қарапайым ұқсас үрдістерді сипаттау арқылы түсіндіріледі.

Деректерді сыни талдау стратегиясында құрамдас бөліктерге аргументтердің орналасуы, логикалық қателіктер, сәйкессіздіктерді анықтау болжанады, белгілі бір мәселенің балама шешімдері беріледі. Мысалы, «Природа» журналындағы мақалалардың бірінде ауыр металдардан суды тазартудың жаңа әдістерін талдау сыни тұрғыдан ұсынылған, ал екінші басылымда тілдік тұлға теориясы бойынша зерттеудің теориялық және әдіснамалық базасына шолу жасағанда зерттеушілер әртүрлі көзқарастарды салыстырады, дәлелдермен сүйемелдейді және өз көзқарастарын «біздің ойымызша», «біздің пікірімізше», «біз болжаймыз» және т. б. фразаларымен пайымдайды.

Мақсатты аудиторияға бейімделу стратегиясы TED-баяндамалар, Workshop, бранчтар сияқты көпшілік алдында сөйлеген сөздерінде байқалады, олардың мақсаты өз ақпаратын аудиторияға түсінікті деңгейде жеткізу болып табылады. Ол үшін баяндамашы қарапайым ұқсастықтар арқылы күрделі ұғымдар мен теорияларды көрсетеді және күнделікті өмір мен жеке тәжірибеден мысалдар келтіреді.

Ең кең тарағаны - ғылымның барлық салаларында қолданылатын визуализация стратегиясы, бұл автордың ақпаратын тиімдірек қабылдауға ықпал етеді. Мұнда сызбалар, кестелер, диаграммалар, бейне фрагменттер және т.б. көрнекі құралдар қолданылады. Оқулықтарда иллюстрациялар материалды түсінуге және оны визуализация арқылы игеруге ықпал етеді. Төменде мысал ретінде біз белгілеген тақырып шеңберіндегі ғылыми және ғылыми-көпшілік дискурстардағы коммуникативті стратегиялардың сызбасын көрнекі түрде ұсынамыз (1-сурет).

1 сурет – Ғылыми және ғылыми-көпшілік дискурстардағы тілдік тұлғаның коммуникативті стратегиялары

Сурет 1 көрсеткендей, біз ғылыми-көпшілік дискурстың коммуникативті стратегияларына мыналар жатады:

- жақсы түсіну үшін күнделікті өмірдегі ұқсастық пен салыстыруларды қолдану. Мысалы, ғылыми-көпшілік дискурста оқырмандарға күрделі ғылыми құбылыстарды түсінуге көмектесетін халық ертегілері мен аңыздарын (Қозы Көрпеш пен Баян Сұлу, Алдар Көсе, Бурабай, Оқжетпес, Алпамыс және т.б. туралы) пайдаланатын «Қазақстан ғалымдары» қазақстандық ғылыми басылымында жарияланымның мысалын көруге болады;

- күрделі идеяларды қарапайым тілмен түсіндіруді көздейтін ғылыми білім беруді жеңілдету. Мысалы, осы стратегияның қолданылуын «Ғылым және өмір» бағдарламасында қазақ теледидарында байқауға болады, онда жеңілдетілген ғылыми тілді (ең аз арнайы терминологияны) және күнделікті пәндермен салыстыруды пайдалана отырып, ғарыштық ұшудың негіздері түсіндіріледі;

- мотивация, яғни жалпы білімге және ғылыми білімге, атап айтқанда, оның практикалық маңыздылығын түсіндіру арқылы қызығушылықты арттыруға ынталандыру. Мысалы, бұл стратегия TED-конференцияға қатысушылардың сөйлеген сөздерінде кеңінен қолданылады, оны біз конференцияның халықаралық онлайн платформасында байқай аламыз.

Ғылыми-көпшілік дискурстың коммуникативтік стратегияларының кешенін Qazaqstan телеарнасының «Ғылым адамы» отандық ғылым қайраткерлері туралы танымдық тележурналда байқауға болады, онда басты кейіпкерлер белгілі қазақстандықтар, ғылымның түрлі салаларының мамандары, мысалы, авиациялық инженер-конструктор Ғани Байсейітов; биоөнімдерді әзірлеуші химик-биотехнолог Жұлдыз Сартаева; хирург Нұрбек Нәдірұлы, сколиозды емдеу әдісінің авторы; қазақ тілі негізінде жасанды интеллектке арналған бағдарламаны әзірлеуші, IT-маман Бану Ергеш және тағы басқалар (2-сурет).

2 сурет - Qazaqstan телеарнасының «Ғылым адамы» тележурналының үзіндісі

Сондай-ақ, аудиторияны ғылымға деген қызығушылықты үнемі арттыруға ынталандыру стратегиясын қолданудың мысалы ретінде қазақстандық теледидарда білім беретін «Білім беру» шоуы болып табылады. Онда интерактивті ойындар мен тапсырмаларды қолдану балалардың ғылыми білім алуға деген қызығушылығын арттырады.

Бұл стратегияны қолданудың тағы бір мысалын ресейлік СТС телеарнасында «Галилео» бағдарламасында байқауға болады. Онда жүргізушілер қызықты түрде, әртүрлі тәжірибелерді көрсете отырып, жастарды ғылымды зерттеуге қызықтыруға тырысады.

Балалар аудиториясының назарын аудару Гете Институтының білім беру платформасында KinderUniversitaet (балалар университеті) ресурсын көрсетеді www.kinderuni.goethe.de, ол үш факультеттің мазмұнын қамтиды: Адам, Табиғат, Техника. Олардың әрқайсысында 25 тақырыптық бөлім бар, мысалы, балаларға қол жетімді тілде резеңке етік, отшашу, қызылмия немесе Haribo мармелад қалай жасалады, жаңбыр тамшыларының құрылымы, жануарлардың ерекше сипаттамалары мен әдеттері және т.б. (3-сурет) нұсқаулық бейнелер арқылы түсіндіріледі.

3 сурет – KinderUniversitaet білім беру ресурсының үзіндісі

Жалпы, келтірілген мысалдар ғылыми дискурстың, оның дискурс авторының таңдаған коммуникативті стратегиялары арқылы жүзеге асырылатын коммуникативті мақсаттарының ғылымды кең аудиторияға қалай қол жетімді, қызықты және тартымды ететіндігін, материалды беру тілі мен әдістерін ақпарат алушының ғылыми ақпаратты қабылдау және түсіну деңгейіне бейімдейтінін нақты көрсетеді. Әдістерді, тілдік материалды, коммуникативті стратегияларды және тактиканы таңдау әрқашан дискурс авторының тілдік тұлғасында қалады деп ойлаймыз.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, тілдік тұлғаны зерттеу ғылыми дискурста және ғылыми-көпшілік дискурста бір-бірімен тығыз байланысты екенін байқаймыз. Тілдік тұлға автордың даралығын, оның көзқарастарын, ұстанымдарын ғана емес, сонымен бірге тиімді коммуникацияның, соның ішінде ғылыми қарым-қатынастың құрылысына да әсер етеді. Осы байланысты түсіну, белгілі бір стратегиялар мен тактикаларды зерттеу және одан әрі қолдану ғалымдарға өз идеяларын мақсатты аудиторияға жеткізуге мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижесінде біз тілдік тұлғаның прагматикалық мақсаттарын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін - дискурсты ұйымдастырудағы белгілі бір коммуникативті стратегияларды дұрыс таңдау деген қорытындыға келеміз. Болашақта ғылыми коммуникацияның әртүрлі формаларының тиімділігін және олардың қоғамдық қабылдау мен ғылыми білімді түсінуге әсерін зерттеуге бағытталған зерттеулерді тереңдетуге болады. Ғылыми идеяларды қабылдауға мәдени және тілдік факторлардың әсерін зерттеу қызықты болып көрінеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Сыздықова Р. Абай шығармаларының тілі. – Алматы: «Ел-шежіре», 2014. – 383 б.

- 2 Жанпейісов Е. М.Әуезовтың «Абай жолы» эпопеясының тілі (тарихи-этимологиялық байқаулар, материалдар). – Алматы, 1976. – 165 б.
- 3 Караулов Ю.Н. Алғы сөз. Орыс тілдік тұлғасы және оны зерттеу міндеттері // Тіл және тұлға. Мәскеу: Ғылым, 1989. – Б. 3-8.
- 4 Фуко М. Білім археологиясы. — Санкт-Петербург: Гуманитарлық академия, 2020. — 416 б.
- 5 Karasik, V.I., Gillespie, D. (2014), “Discourse Personality Types”. Procedia - Social and Behavioral Sciences, vol. 154, pp. 23-29. URL DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.106>
- 6 Синельникова Л.Н. «Дискурсивті тұлға» тұжырымдамасының ғылыми заңдылығы туралы // В.И.Вернадский атындағы Қырым федералды университетінің ғылыми жазбалары. Филология ғылымдары. Т. 24 (63). 2011. №2, 1 бөлім. – Б.454-463.
- 7 Карасик В. И. Тілдік шеңбер: тұлға, ұғымдар, дискурс. Волгоград: өзгерту, 2002. – 477 б.
- 8 Iskakova, K., Kushkarova, G., Kurmanova, B. (2023), “The Linguistic Personality of Abish Kekilbayev in the Context of Political Discourse (Based on the Material of Public Speeches”, Theory and Practice in Language Studies, vol. 13, No. 2, pp. 376-384. URL DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1302.12>
- 9 Куркимбаева А.М. COVID-19 пандемиясы дискурсының медиа кеңістікте вербалдануы // ҚазҰУ Хабаршысы, Филология сериясы. Т. 191, № 3, 2023. – Б. 30-40.
- 10 Zhabayeva, S.S. (2023), Cross-cultural features of the British newspaper discourse: linguacultural analysis. // The journal of Philology: Science and Education, Vol.192, 4. pp.34-40. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2023.v192.i4.ph3>
- 11 Күдерінова Қ.Б. Қазақ шаршысөз: тілдік нормасы, сөз әдебі, құрылымы // ҚазҰУ Хабаршысы, Филология сериясы. Т. 193, № 1, 2024. – Б. 77-85.
- 12 Allahverdiyeva, G.A. (2023), “Semantic features of discursive markers in English and Azerbaijani languages”, The journal of Philology: Science and Education, vol.189, 1, pp. 31-38.
- 13 Абдулфанова, А.А. Мәтіндегі ғылыми дискурс // Мәтін және дискурс: зерттеудің дәстүрлі және когнитивтік-функционалдық аспектілері. - Рязань. - 2002. - Б. 119-124.
- 14 Искакова К.А., Евтюгина А.А., Кушкарлова Г.К. Полидискурсивтілік Ә.Кекілбаевтың тілдік тұлғасына тән белгі ретінде // Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ Хабаршысы, «Филология ғылымдары» сериясы, № 4 (67) 2022. – Б. 86-101.
- 15 Кекілбаев Ә. Заманмен сұхбат: ой-толғамдар. - Алматы: Жазушы, 1996. - 592 б.
- 16 Issers O.S. Communicative strategies and tactics of Russian speech, Monograph. Ed. 5. LKI, Moscow.

Материал 10.06.2024 баспаға түсті

Коммуникативные стратегии языковой личности в рамках научного дискурса

К.А. Искакова¹, Ж.Т. Оспанова², Б.Д. Ныгметова³

¹Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, город Актөбе, 030000, Республика Казахстан

²Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова, город Астана, 010000, Республика Казахстан

³Павлодарский педагогический университет, город Павлодар, 140000, Республика Казахстан

Данная статья представляет собой исследование научного дискурса и его подтипа – научно-популярного дискурса – с точки зрения выявления коммуникативных стратегий, реализующих прагматические интенции языковой личности, автора дискурса, что является целью представленного анализа. В качестве материалов исследования были использованы публикации из зарубежных и отечественных научных и научно-популярных изданий, образовательные интернет-ресурсы, содержащие научный и научно-популярный контент. Поставленная цель реализуется решением следующих задач: представить основные положения теории языковой личности, разграничить понятия «научный дискурс» и «научно-популярный дискурс» и на основе отобранного практического материала проанализировать

используемые языковой личностью коммуникативные средства передачи авторской интенции в контексте указанных дискурсов. В представленном исследовании наряду с общенаучными методами, такие как анализ, обобщение полученной информации и другие, были использованы и специальные методы лингвистических исследований, такие как контекстный анализ, анализ коммуникативных стратегий и тактик и другие.

Теоретической базой исследования послужили положения таких направлений языкознания, как дискурсология, теории языковой личности, теории коммуникации, прагматики.

В результате проведенного исследования были определены коммуникативные стратегии научного и научно-популярного дискурсов, выбор которых всецело зависит от личности автора дискурса, его интенций, мировоззрения, научных взглядов и т.д. К коммуникативным стратегиям научного дискурса были отнесены стратегия логического убеждения, критического анализа, адаптации научной информации к адресату и коммуникативной ситуации, стратегия визуализации представляемых научных фактов и данных науки. Прагматические цели языковой личности научно-популярного дискурса, в свою очередь, реализуются за счет использования стратегии упрощения научной информации, стратегии аналогии представляемых данных научного знания, а также мотивирующие стратегии, нацеленных на повышение интереса к науке.

Ключевые слова: дискурс, научный дискурс, научно-популярный дискурс, языковая личность, научная коммуникация, коммуникативные стратегии и коммуникативная тактика.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Сыздыкова Р. Язык сочинений Абая. – Алматы: «Ел-шежире», 2014. – 383 с.
- 2 Жанпейісов Е. М. Язык эпоса Ауэзова «Абай жолы» (историко-этимологические наблюдения, материалы). – Алматы, 1976. – 165 с.
- 3 Караулов Ю.Н. Предисловие. Русская языковая личность и задачи ее изучения // Язык и личность. Москва: Наука, 1989. – С. 3-8.
- 4 Фуко М. Археология знания. — Санкт-Петербург : Гуманитарная академия, 2020. — 416 с.
- 5 Karasik, V.I., Gillespie, D. (2014), “Discourse Personality Types”. Procedia - Social and Behavioral Sciences, vol. 154, pp. 23-29. URL DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.106>
- 6 Синельникова Л.Н. О научной легитимности понятия «Дискурсивная личность» // Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. Филологические науки. Т. 24 (63). 2011 г. №2. Часть 1. С.454-463.
- 7 Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
- 8 Iskakova, K, Kushkarova, G., Kurmanova, B. (2023), “The Linguistic Personality of Abish Kekilbayev in the Context of Political Discourse (Based on the Material of Public Speeches)”, Theory and Practice in Language Studies, vol. 13, No. 2, pp. 376-384. URL DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1302.12>
- 9 Куркимбаева А.М. Вербализация дискурса пандемии COVID-19 в медиапространстве // Вестн. КазНУ, Сер. фил. Т. 191, № 3, 2023. – С. 30-40.
- 10 Zhabayeva, S.S. (2023), Cross-cultural features of the British newspaper discourse: linguacultural analysis. // The journal of Philology: Science and Education, Vol.192, 4. pp.34-40. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2023.v192.i4.ph3>
- 11 Күдерінова Қ.Б. Казахское квадратное слово: языковые нормы, речевой этикет, структура // Вестн. КазНУ, Сер. фил. Т. 193, № 1, 2024. – С. 77-85.
- 12 Allahverdiyeva, G.A. (2023), “Semantic features of discursive markers in English and Azerbaijani languages”, The journal of Philology: Science and Education, vol.189, 1, pp. 31-38.
- 13 Абдулфанова, А.А. Научный дискурс в тексте // Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования: сб. науч. тр. / Под ред. Л.А. Манерко. - Рязань. - 2002. - С. 119-124.

14 Искакова К.А., Евтюгина А.А., Кушкарлова Г.К. Полидискурсивность как характерный признак языковой личности А.Кекильбаева // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Сер. фил.науки, № 4 (67) 2022, стр. 86-101, <https://bulletin-philology.ablaikhan.kz/index.php/j1/issue/view/41>

15 Кекілбаев Ә. Интервью с эпохой: мысли. - Алматы: Писатель, 1996. - 592 с.

16 Issers, O.S. (2008), Communicative strategies and tactics of Russian speech, Monograph. Ed. 5. LKI, Moscow.

Материал поступил в редакцию журнала 10.06.2024

Communicative strategies of linguistic personality within the framework of scientific discourse

К.А. Iskakova¹, J.T. Ospanova², B.D. Nygmetova³

¹Aktobe Regional University named after K.Zhubanov, Aktobe, 030000, Republic of Kazakhstan

²A.K.Kusainov Eurasian Humanitarian Institute, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan

³Pavlodar pedagogical University, 140000, Pavlodar, Republic of Kazakhstan

This article is a study of scientific discourse and its subtype of popular science discourse from the point of view of identifying communicative strategies that realize the pragmatic intentions of the linguistic personality, the author of the discourse, which is the purpose of the presented analysis. The research material included publications of foreign and domestic scientific and popular science publications, educational Internet resources containing scientific and popular science content. The goal is achieved by solving the following tasks: to outline the main provisions of the theory of linguistic personality, to distinguish between the concepts of "scientific discourse" and "popular science discourse", to analyze the means used by the linguistic personality to convey the author's intention in the context of these discourses. Along with general scientific methods, such as analysis, summarizing the information received and others, special methods of linguistic research were used, such as contextual analysis, analysis of communication strategies and tactics etc. The theoretical basis of the study was the provisions of the branches of linguistics: discourse studies, theories of linguistic personality, communication theory and pragmatics. As a result of the research, the communicative strategies of scientific and popular scientific discourse were determined, the choice of which depends entirely on the personality of the author of the discourse, his intentions, worldview, scientific views, etc. The communicative strategies of scientific discourse included the strategy of logical persuasion, critical analysis, adaptation of scientific information to the addressee and communicative situation, strategy of visualization of presented scientific facts and data of science. The pragmatic goals of the linguistic personality of popular scientific discourse, in turn, are realized through the use of the strategy of simplification of scientific information, the strategy of analogy of the presented data of scientific knowledge, as well as motivational strategies aimed at increasing interest in science.

Key words: discourse, scientific discourse, popular scientific discourse, linguistic personality, scientific communication, communicative strategies and communicative tactics

REFERENCES

- 1 Syzdykova R. Abaj shyғarmalarynyñ tili [The language of Abai's works] (Almaty, 2014) [in Kazakh]
- 2 Zhanpeisov E. M.Әuezovtyñ «Abaj zholy» jepopejasynyñ tili (tarihi-jetimologijalyқ bajқaular, materialdar) [Language of M. Auezov's epic "the way of Abai" (historical and etymological observations, materials)] (Almaty, 1976) [in Kazakh]
- 3 Karaulov, J.N. Predislovie. Russkaja jazykovaja lichnost' i zadachi ee izuchenija [The preface. The Russian language personality and the tasks of its study, Language and personality], Nauka, Moscow, 3-8 (1989) [in Russian]

- 4 Fuko M. Arheologija znanija [The Archaeology of knowledge], Gumanitarnaja akademija, (St. Petersburg, 2020)ia [in Russian]
- 5 Karasik, V.I., Gillespie, D., (2014), “Discourse Personality Types”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 154, pp. 23-29. URL DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.106>
- 6 Sinelnikova L.N. “O nauchnoj legitimnosti ponjatija “diskursivnaja lichnost [On the scientific legitimacy of the concept of "Discursive personality"]”, *Uchenye zapiski Krymskogo federal'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Filologicheskie nauki [Scientific notes of the V. I. Vernadsky Crimean Federal University. Philological sciences]*, Vol. 24 (63), №2, 1, 454-463 (2014) [in Russian]
- 7 Karasik V.I. Jazykovoj krug: lichnost', koncepty, diskurs [The language circle: personality, concepts, discourse] (Volgograd, 2002) [in Russian]
- 8 Iskakova, K., Kushkarova, G., Kurmanova, B., (2023), “The Linguistic Personality of Abish Kekilbayev in the Context of Political Discourse (Based on the Material of Public Speeches”, *Theory and Practice in Language Studies*, vol. 13, No. 2, pp. 376-384
- 9 Kurkimbayeva A.M. COVID-19 pandemijasy diskursynud media keñistikte verbaldanuy [The verbalization of the covid-19 pandemic discourse in the media space] *ҚазҰУ Хабаршысы Филология сериясы [Eurasian Journal of Philology: Science and Education]*, vol. 191, № 3, 30-40 (2023) [in Kazakh]
- 10 Zhabayeva, S.S. (2023), “Cross-cultural features of the British newspaper discourse: linguacultural analysis”. *The journal of Philology: Science and Education*, Vol.192, 4. 34-40 (2023).
- 11 Kuderinova, K. B., (2024), Қазақ шаршысөз: тildik normasy, сөз әдеби, құрылымы [Kazakh square word: language norms, speech ethics, structure], *ҚазҰУ Хабаршысы, Филология сериясы [Eurasian Journal of Philology: Science and Education]* vol. 193, № 1, 77-85 [in Kazakh]
- 12 Allahverdiyeva, G.A. (2023), “Semantic features of discursive markers in English and Azerbaijani languages”, *The journal of Philology: Science and Education*, vol.189, 1, pp. 31-38.
- 13 Abdulfanova, A.A., (2002), “Nauchnyj diskurs v tekste” [Scientific discourse in the text], *Tekst i diskurs: tradicionnyj i kognitivno-funkcional'nyj aspekty issledovaniya*, Ryazan, pp. 119-124. [in Russian]
- 14 Iskakova K.A., Evtugina A.A., Kushkarova G.K. (2022). Polydiscursiveness as a characteristic feature of the linguistic personality of A. Kekilbayev. *Izvestiya KazUMOIMYA named after Abylai Khan*, series “Philological Sciences”, Vol. 4 (67), pp. 86-101 [in Russian]
- 15 Kekilbaev A. Interview with Time: thoughts. - Almaty: Zhazushy, 1996, - 592 p. [in Kazakh]
- 16 Issers, O.S. (2008) Communicative strategies and tactics of Russian speech. Monograph. Ed. 5. LKI, Moscow, Russia.

Received: 10.06.2024

МРНТИ 14.37.27

DOI: [10.59102/kufil/2024/iss2pp66-76](https://doi.org/10.59102/kufil/2024/iss2pp66-76)

М. Глушковски¹, М.Ш. Мусатаева², А.М. Какимова²

¹Торуньский Университет имени Николая Коперника, г. Торунь, Польша

²Қазақстанның национальнй педагогический университет им. Абая, Алматы, 050000, Республика Казахстан

ЯЗЫКОВАЯ ОБЪЕКТИВАЦИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ КАК НАУЧНАЯ ПРОБЛЕМА

В современном глобализирующемся мире проблема культурной идентичности изо дня в день все больше приобретает особую актуальность, основанием чему является беспокойство этносов о возможности утраты собственной национальной культуры. Большой круг проблем находит отражение и в языке масс-медиа, в связи с чем язык прессы в освещении вопросов этнокультурной идентичности вызывает большой исследовательский интерес Целью статьи